

Դ Ո Ւ Ր Ը

(Պատուկական վիճակախաղ)

Սովորութիւնների և խաղերի մէջ կան այնպիսիները, որոնք մեծ ազդեցութիւն են ունեցել ազգերի մասնաւոր դատարարական գործում. այդ սովորութիւնների շուրջը և նրանց ընդթը պատճառ է եղել ժողովրդական գեղեցիկ բանահիւսութեան ու այլ ստեղծագործութիւնները: Ահա այդպիսի խաղերից մէկն է վիճակախաղը, որի շուրջը ստեղծւել է մեր ջան-գիւղումներից և լէլէներից շատերը, որոնք մեծ մասամբ ժողովրդական մտքի և զգացմունքի գեղեցիկ արգասիքներ են:

Այս վիճակախաղի ծագումն և զարգացումը ուսումնասիրելուն նպաստելու յուսով ես ցանկանում եմ նկարագրել պարսկական դուրան, որ միանգամայն նման է սրան, և որ մինչև այժմ մնացել է հարաւ-արեւելեան Պարսկաստանի մահմեդական և զրադաշտական պարսիկների մէջ:

Սա տեղի է ունենում այսպէս: Ամեն տարի Սաֆար ամսի 26-ին (ապրիլի 27-ին) ջահէլ կանայք և աղջկերքը հաւաքւում են մի տեղ, իրենց ընկերուհիների հետ Դուրա խաղալու. ուր նրանցից մէկը վերցնում է մի կաւէ պտուկ (պուլիկ), որին պարսիկները դուրա են ասում և պտրտեցնում է ներկայ եղողներին մէջ ու ամեն մէկից վիճակահանութեան համար հաւաքւում է նշաններ,—որին ասում են Մարա,—այդ մարմները լինում են՝ կոճակ, հլուճք, մատանի, տկանջի օղ, մի խօսքով այդպիսի իրեր—այդ իրերը Դուրայի մէջ լցնելու պատճառով էլ խաղը կոչւում է նոյն անունով. ապա մարմներով իի Դուրան դնում են այդու ծառերի կամ խտերի տակ, ուր մնում է մինչև հետեւել օրը՝ այն է Սաֆար ամսի 24-ը. այդ օրն է տեղի ունենում իսկական խաղը: Հաւաքւում են խաղւորները միասին, ուր բերւում է Դուրան. ապա կապում են խաղացողներից նրա աչքերը, որը աւելի շատ գիտէ ժողովրդական խաղեր ու երգեր և նստեցնում են մէջ տեղը. դրանից յետոյ կապում են մի երկրորդի աչքերը ևս, որի ձեռքը տալիս են վիճակահանութեան համար հաւաքւած մարմների դուրան. վերջինս հանում է պտուկից մարմները մէկ-մէկ ու բռն մէջ հուպ տւած պահում և դառնում երգչին. «այս մարայի բաղդը ասա»: Այսպէս ասած՝ գուշակը արտասանում է մի ոտանաւոր այդ մուրայի բաղդին և երբ վերջացնում է՝ հրաւիրում է տիրոջը վեր-

ցնել իր մարան և այդպէս շարունակ մինչև վերջացնում է բոլոր մարաները: Խիստ հետաքրքիր է թէ ինչպէս են լաց լինում, արցունք թափում կամ թէ ուրախ ծիծաղում և հրճւում այդ նախապաշարած խնդները, իրենց բաղդի երգը լսելուց յետոյ:

Այժմ կը բերեմ այստեղ այդ խաղի ժամանակ արտասանւած ոտանաւորներից մի քանիսը, թէ պարսկերէն և թէ հայերէն թարգմանութիւնը (չը նայած որ թարգմանութիւնը անհարթ է և ընագրի քաղցրութիւնից շատ հեռու), որոնք իրենց բովանդակութեամբ շատ նման են մեր ջան-գիւլումի ոտանաւորներին: Դրանց մէջ կան այնպիսիները, որոնք պարծանք կարող են դառնալ շատ բանաստեղծների երկերում: Այս օրինակներն, որ բերում եմ, գրւած են Քերմանի բարբառով:

Ռուսը դօր վելամ փիչիդա դիդամ

Բէ շիրինի եարամ հէշ քի նա դիդամ

Բէ շիրինի վելամ հիւրի-Ֆէրի բուդ

Նգազարշ Ամիր-էլ-Մամինն *) բուդ:

Միրունու վարդ երեսը ծածկւած տեսայ,

Եարիս պէս քաղցր ոչ ոք չը տեսայ.

Անուշիկ եարս հիւրի-Ֆէրի էր,

Իսկ պահապանը՝ Ամիր-էլ-Մամինն էր:

Բը փոշաը բաղ դիդամ մահը նովրա,

Զադամ դամշի սալգամ ջլովրա,

Բա ումուդը Նուրա-Շահը մարդում

Միեանը սաղ ջիւուն բորգամ գիրովրա:

Պարտիդի յեակը տեսայ նորալուսնին

Մարակով խփեցի և ընկայ առաջ.

Մարդկանց Տէր-Աստուածը վկայ՝

Որ հարիւր ջահէլի մէջ տարայ գրաւը:

Ոգին բալա միեա, Ֆէլ-Ֆէլ մուլուսա,

Լրունտ դոնչա քոն թամամ բէ բուսամ.

Լրունտ դոնչա քոն չալմտ Ֆիեալա

Ֆիսալա մէյ բուրոն թամամ բէնուշամ:

Էն վերիցն արի, սիրուն եար իմ,

Շրթներդ փունջ արա՝ որ լրիւ պահենմ,

Շրթներդ փունջ արա, աչքդ Ֆիեալա

Ֆիեալան գինի լեցրու, որ ամբողջ խմեմ:

*) Ամիր-էլ-Մամինը—Մուհամմէդի հօրեղբոր որդի միևնոյն ժամանակ և նրա աղջիկ Ֆաթմայի ամուսին Ալին է, որին Շիա մահմէդականները առաջին խալիֆ են համարում և տալիս են Ամիր-էլ-Մամին տիտղոսը: Ծան. յօդ.

Հարը բուն ուժադի չարդաթ թլա՛ի
 Սար-գարդան բը աշուղ մի նուժայի
 Իլահի մաղարտ ֆեր բէ միբաւի
 Թո՛ւ բէյբաս միշաւի ոռւ վար մանայի:
 Շրթներդ գունաւորել են ոսկեգոն շղարշաւոր,
 Սիրահարածի ես նման ոտքից ց'գլուխ,
 Երանի թէ պառաւ մայրդ մեռնի՛:
 Դու անտէր մնաս ու երեսդ դէպի ինձ գաս:

Միւխնը քունը դարուն դարեայը արա,
 Վալը մա. ոռւեր մաթար բէ խարա.
 Բիեհաւին նէյ, շքար բւժաղզը բաղում
 Խորաքը դէլբարամ հար շաբ գօլաբա:

Դաւրուն *) լեռան այն կողմը ծոցն է ջրերով,
 Սիրեկանս անքուն է լուսնեակ երեսով.
 Բերէք հւաք, շաքարը նշով

Ամեն իրիկուն սիրելիս անոււմ է վարդի ջրերով:

Ին եարը մա հաստ քի մի քունատ արդարի

Սար թու սար բիլտ բէքշամ մորվարի

Սար թու սար բէքշամ թլայ մորվարի

Ին ջուուն եարմ աստ քի մի բունատ արդարի

Նա իմ եարն է, որ ջրում է (արտը կամ ալգին է ջրում)

Ծայրէ ի ծայր բահդ ծածկիմ մարգարիտներով,

Ծայրէ ծայր ծածկեմ բահդ ոսկով, մարդարտով,

Նա իմ ջիւան եարս է՝ որ ջրում է (արտը):

Բը մէյգունը բոլանդ գեաշտամ չափ ու ոստ

Միեանը սեթ ջիւան դէլմ թորա խաստ.

Միեանը սեթ ջիւան շաղտ նա քեարդի՛

Բը դո անգուշտ քաղզ եաղտ նա քեարդի:

Մեծ հրապարակով շրջեցի աջ ու ձախ,

Հարիւր երիտասարդի մէջ սիրտս քեզ կողաւ.

Հարիւր երիտասարդի մէջ ինձ չը խղճացիր՝

Երկու մատ համակով ինձ չուրախացրիր:

Մգար շահրը շումա քաղզ գիւուն աստ.

Մորաքեար դար դալամդոն զաֆարուն աստ

Ագեար դալամ նա բուդ—բա չուղը ֆէլ-ֆէլ,

Ագեար քաղզ նա բուդ—բա ֆարդէյը դէլ:

Մթթէ՛ ձեր քաղաքում թուղթը շատ թանգ է,

Թանաքը գրչամանում զաֆարն է դառել.

Եթէ գրէ՛ չը կար—պղպիղի ցողունով գրէիր,

Եթէ թուղթ չը կար—սրտի վարպույրի վրա գրէիր:

ՍԱՐ—ՅՈՎ

*) Դաւրունը արէ որ դանւում է Քերմանի նահանգում: